

muleturunt. Unde Hebraice est: *Reverti facit, vel reducit super eos rotam.*

Secundo, alii per rotam intelligunt revolutionem fortunæ et dignitatis, q. d. Rex sapiens sua prudentia impiorum fortunam et dignitatem rotat, incurvat et deorsum gyrat, ut qui in dignitatum culmine eminebant. conversa rota in imum deprimentur. Sic Seneca, lib. II *De Clement.*, ait: «Fastigia potius time quam ama, ne te inde vacuum et inanem fortuna, rota vertente, demittat.» Favet hebræum *שׁוּב תַּסְבִּיחַ*, id est reverti facit, convertit, revolvit et devolvit rotam.

Tertio, Beda, Lyranus et alii per *fornicem* intel-
lunt arcum triumphalem, quem reges devictis
ostibus impis in trophæum erigere solent, q. d.
Rex sapiens impios domat, debellat, subjungat,
ac de impietate vitæ fornicem triumphalem exci-
lat, ut fecit Saul devicto Amalec, I *Reg.* xv, 12.
Iloc enim est regum officium, æque ac decus et
gloria, quod Deus et respublica regi impios per-
sequenti pollicetur et parat, nimirum certam de
victoriam, ac post eam triumphum et arcum
triumphalem quasi perenne victoriæ monumen-
tum, q. d. Rex sapiens incurvat super eos forni-
cem, id est, ita impios delet et sepelit, ut super
eorum cadavera fornicem vel in signum ullionis,
vel in signum triumphi œdificet. Hebræum ergo
אֶרְבֵּן אֶפְרַיִם, id est rota, sumitur pro fornice, qui
rotundus est instar rotæ, puta pro arcu trium-
phali. Sic Titus et Vespasianus, devictis impis
Judeis Christicidis, Romæ erexerunt fornicem
triumphalem, cui insculptus est Titi triumphus,
qui etiamnum in eo exstat et visitur. Sic Constan-
tinus Magnus, devictis cœlesti ope quinque ty-
rannis, Diocletiano, Maximiano, Maxentio, Maxi-
mino et Licinio, per signum S. Crucis in cœlo ap-
parentis hoc lemmate: «In hoc signo vinces,»
labarum cruce Christi signatum erexit, atque for-
nicem triumphalem, qui etiamnum Romæ cer-
nitur, et Arcus Constantini dicitur. Idem fecit
Theodosius, subacto Maximino, Arbogaste et Eu-
genio.

Quarto, noster Salazar per *fornicem* accipit ma-
gnifica palatia et mausolea, quæ impi sibi con-
struxerunt, q. d. Rex sapiens et prudentia clarus
impios de medio tollit, ac ne ipsorum memoria
ad posteros decurrat, si quas sepulcorum moles
aut mausolea sibi in posteritatis monumentum
susulerunt, hæc quidem devolvit ut decurrat
super eos, id est dirigit, ac solo exæquat, quem-
admodum Josias fecisse fertur IV *Reg.* xxiii; hic
enim eorum qui in salibus et lucis diis adole-
verat sepotera dejecit, et ossa in cineres redegit.
Vel aliter: Rex iste sapiens non solum impios
excendit, sed etiam eorum palatia et moles diruit,
quam penam hodie in proditores leges statuunt,
ut scilicet ipsorum aedes solo sequantur, et sale
adspergantur, ne quod ipsorum monumentum
exsistat.

Unde per *fornicem* accipi potest furca et pa-

ribulum, q. d. Rex sapiens impios in fornice sus-
pendit, itaque eorum in impietate assecas fugat
et dissipat. Sic enim olim in fornicibus, hærendo
eis annulos, quibus fanis suspendendorum inace-
tesceretur, reos suspendebant, uti etiamnum non-
nullis in locis fit, præsertim in Lombardia. Ii
enim fornice magis commodi sunt ad suspen-
dendum, et sæpe obvi, ac magis durat; cum
operosum sit euique reo suum patibulum et cru-
cem e ligno erigere. Quæcirca vidi alicubi pati-
bula triangula, e tripliei laterum columna erecta,
latera autem hæsi sibi invicem per fornicem optine
et solidissime junguntur et innectuntur. Rex ergo
sapiens curvat super impios fornicem, dum ex
curvato et arcuato fornice duram eorum cervi-
cem curvat et suspendit.

Hinc discite quanta sit regis potentia in bonum
æque ac malum. Unde ænigma septuplex:

Quid pessimum? tyrannus.
Quid longissimum? tempus.
Quid brevissimum? beneficium.

Immores enim sunt homines beneficiorum.

Quid omnium optimum? Deus.
Quid maxime expectandum? salus anime.
Quid turpissimum? mali demones.
Quid potentissimum? rex.

27. LUCERNA DOMINI SPIRACULUM HOMINIS, QUE
INVESTIGAT OMNIA SECRETA VENTRIS. — *Primo*, aliqui
cum Aben-Ezra per *lucernam Domini* intelligunt
ipsam Dei cognitionem, quæ omnia etiam secre-
tissima cordium penetrat et pervidet. Unde ex
Hebræo sic vertunt, *lux Domini spiritus hominis,
perscrutanti omnia penetralia ventris, q. d. Deo lu-
cidus, id est perspicuus est, et patet hominis spi-
ritus; ipse enim omnia intima mentis perscruta-
tur et pervidet. Spiritus ergo, id est cogitatio et
intento secreta hominis, quæ cæteros latet, Deo
patet, eique perspicua est velut lux; ipse enim
omnia intima rimatur, juxta illud Jeremias xvii, 9:
«Pravum est cor omnium, et inscrutabile: quis
cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, et
probans renes (1).»*

Hinc Septuaginta vertunt: *φῶς καὶ ἰσχυρὸν ἀνεῖρε
τῶν ἐξ ἑσπερῶν τὰ κρυφὰ κειμένων*, id est, *lux Domini est
anima hominis, qui (Dominus) scrutatur lateralia
ventris.* «Significatur, inquit Auctor *Catechæ Gra-
corum*, nihil in homine usque adeo abditum la-
tere, quod Deo sit obscurum, quippe, cum ipse
etiam anima, ubi et a scrutatur, lux ipsi existat
hoc est, æque illi pateat atque lux ipsa.» Deus
ergo intimos animi recessus pervadit et perspicit.
Unde Scholiastes vertit, *καταρτίς*, id est *facta, Domini
spiritus hominis, qui scrutatur penetralia (alii, cubi-
cula) ventris.*

(1) *Lucerna Jove*, lumen a Jova accensum, divinitus
datum est animus hominis, perscrutans omnia penetralia
corporis, abditissima quoque.

Secundo, alii per *lucernam vel lucem Domini*
accipiunt Dei favorem et benevolentiam, qui in-
star lucis recreat et vivificat. Unde vertunt, *ex-
hilarari a Deo vita est hominis, et penetrat totum
corpus.*

Tertio, a. i. hebræum *נֶסְעָמָה* *nescama*, id est spi-
raculum vel spiritum, cum R. David vertunt *ser-
ro*; hic enim fit per spiritum linguam certa ra-
tione allidendo ad palatum, labia et dentes, q. d.
«Lucerna Domini sermo hominis,» id est, sermo
hominis pii et eruditus est «lucerna Domini,» id
est clara et ignita lux, per quam Deus mentes
audientium illuminat, et sui amore accendit, at-
que adeo intima ejus pervadit, eaque luce suæ
cognitionis et ardoris quoqueversum complet et
collustrat. Aut, q. d. Sermo hominis est lucerna
et lux a Deo data, ut per eam homo secreta sua
alteri pandat, imo ut alter ex sermone ipsius
peneiret ejus arcana, colligatque qualis sit ejus
mens et affectus internus. Nam, ut ait S. Hierony-
mus: «Mens et conscientia luce in ore.» Et Philo,
lib. *Quod omnis probus sit liber*: «Sicut, ait, ea
quæ in tenebris abditæ sunt celantur, donec lux
effulgens ea indicet, sic cogitationes meas recon-
dit animus in loco invisibili, donec vox lucis
more cunctas retegat.»

Quarto, alii per *spiraculum hominis* accipiunt
spiritum vitalem, ipsamque vitam hominis; hæc
enim in respiratione consistit, q. d. Spiritus vi-
talis ipsaque vita hominis est quasi lumen deri-
vatum et accensum a lucerna, id est a luce et
spiritu vitali, qui est in Deo; Deus enim est ipsa
vita increata et essentialis, a qua omnis Angelo-
rum, hominum et animalium vita dimanat, eum
radius a sole. Ita Auctor *Catechæ Græcæ*. Lucerna
enim vitæ est symbolum; sicut enim lucerna al-
tur oleo et aere, eoque deficiente exstinguitur:
ita vita alitur humido radicali et spiritu sive ha-
litu, eoque deficiente deficit et emoritur. Rur-
sum, sicut lucerna una accendit altam sibi vi-
tam: sic pater vitam suam communicat filio.
Unde Plato, lib. VI *De Legibus*: «Gigentes, ait,
et alentes liberos, vitam tanquam lampada alii
alitis tradunt. Et illud Lucretii quod citavi ver-
su 20:

Et quasi cursores vitæ lampada tradunt.

Hinc illa lucernarum superstitio, ut ex ea omen
caperent an proles futura esset vitalis, quam re-
censet et carpit S. Chrysostomus, homil. 22 *in
epist. I ad Corinth.*: «Siquidem, ait, cum nomen
filio imponendum sit, omnia Sanctorum appella-
tionis, sicut majores faciebant, accensus lucernis,
et his nominibus (Gentilium) impositis, quæ plu-
rimum duraverit, ejus nomine filium appellant,
hinc eum ditaturus victurum conjectant.» Unde
et illud Plauti in *Curculione*: «Tute tibi, puer,
es lautus, lucas cereum.» Hinc rursus sponsi
proferebant lampades et tædas accensas in nup-
tiis, et significarent quod per opus nuptiale lu-

men vite proliis a se gignendis essent commu-
nicaturi. Iloc significatur Gentiles, dum sinxe-
runt Prometheus furatum esse lucem a cælo,
eaque corporibus hominum inserta, illa animas
et vivificasse.

Quinto et genuine, *spiraculum*, sive spiritus *he-
minis*, est ipsa ejus anima, vel ænimas, ut vertit
Pagninus. Hæc enim hebraice dicitur *נֶסְעָמָה* *ne-
scama*, id est spiritus, quia anima respiratione se
prodit, æque ac conservatur in hamine, q. d.
Anima hominis est quasi spiritus lucidus, sive
lux spiritalis derivata et illuminata ab immensa
luce, sive a spiritu lucidissimo Dei, per quam et
seipsum, imo intima sua, ac Deum creatorem
suum cognoscit: quod non faciunt cætera ani-
malia. Spiritus ergo vite, quem Deus sufflavit
in faciem Adæ, indendo ei animam rationalem,
Genes. ii, est tanquam lampas, imo fax reliquis
animæ potentibus, lumen eis administrans et cog-
nitionem, per quod lumen ei inditum anima
vestigat et pervidet intimas suæ cogitationes, de
sideria et intentiones. «Quis enim hominum se-
creta sunt hominis, nisi spiritus hominis qui i-
pso est?» I *Corinth.* ii, 11. Nec tantum suas, sed
et alienas rimatur et perspicit. Unde noster Sala-
zar apposite sic explicat: «Lucerna Domini spi-
raculum hominis,» id est, mens quidem lux est
a Deo homini inmissa, vel certe lux magna et
splendidissima, lucerna scilicet alias omnes lu-
cernas vincens est mens humana; nam altarem
splendor lucernarum objecto quovis corpore
opaco deficit, et ulterius non pervadit: at mens
omnia penetrat, adeo ut nec crassissimi corporis
objecta contineri possit, quomnibus ejus lux ad
interna et arcana cordis perveniat, et latentes in
animis aliorum cogitationes deprehendat.

Porro lucernæ hujus, puta anime, lux est du-
plex: una naturalis, puta naturale rationis lu-
men, quo præ cæteris animalibus a Deo dota-
tus est homo: quod duas potentias nobilissimas,
puta intellectum et voluntatem complectitur, qui-
bus homo omnia que in mundo sunt intelligere
et appetere valet. Altera lux anime est superna-
turalis, puta gratia cum suis virtutibus. Hæc enim
est quasi lucerna et lux cælestis, derivata et ac-
censa a lumine divino, quæ preesente fit ut homo
longe melius et clarius quam per lumen rationis
naturale investiget, cognoscat et dirigat secreta
ventris, id est intimas cogitationes mentis tum
sue, tum subinde etiam alienæ. Unde Baynus
hinc versus nectens præcedenti: Et hæc, in-
quit, ad regem sapientem referri videntur, qui
dum judicia Dei exercet, et in terris illius quodam
modo fungitur munere, divina sapientia et lumine
indiget, quod malos a bonis secerere possit, et
secreta cordium investigare, quod ipse fecit Salo-
mon; dum duabus mulieribus de infantibus mor-
tuo et vivo contentantibus auscultaret, III *Reg.* iii.

De posteriore hoc lumine supernaturali gratia
intelligit hunc locum S. Hieronymus (vel potius

Rabanus, lib. I in *Lamentationes Jeremiae*, cap. 1, 20: « Lucerna Domini, ait, spiraculum hominis, quae investigat omnia secreta ventris. Lux enim gratiae quae desuper venit, spiraculum hominis praestat ad vitam; quae videlicet lux omnia secreta ventris investigare dicitur, quia ocula mentis penetrat, ut ea quae de ipsa latebant animam, ante ejus fendo oculos reducat. Hinc ipse Jeremias in anterioribus ait: Ventrem meum doleo; qui, ut ventrem suum quid dixisset ostenderet, adjunxit: Sensus cordis mei turbati sunt. Uteri itaque nomine mens recte accipitur, quia sicut proles in utero concipitur, sic cogitatio in mente generatur; et sicut in ventre cibi, ita continentur in mente cogitationes. » Et S. Gregorius, lib. II *Moral.* cap. xviii: « Quid, ait, venter noster est, nisi mens? quae, dum cibum suum supernum, videlicet intellectum suscipit, reflecta procul dubio omnium membra actionum regit. Nisi enim sacra eloquia aliquando mentem nomine ventris exprimerent, Salomon utique non dixisset: Lucerna Domini spiraculum hominis, quae investigat omnia secreta ventris. Quia nimirum, dum nos gratia superni respectus illuminat, cuncta etiam mentis nostrae nobis absconsa manifestat. » Idem, III part. *Pastor.* admonit. 13: « Lucerna Domini, ait, spiraculum hominis, quae investigat omnia secreta ventris, ac si diceret: Divini afflatus illuminatione, cum in mentem hominis venerit, eam sibi metipsi illuminans ostendit, quae ante Spiritus Sancti adventum cogitationes pravas et portare poterat, et pensare nesciebat. » Accedit Vatablus, qui sic veritatem et explicat: « Illuminatio Domini est anima hominis vel in anima hominis, quia spiritus hominis sine spiritu Dei se non agnoscit. »

Rursum gratia animae pro respiratione est; nam quidquid respiratio corpori praestat, hoc divina gratia praestat animae. Hinc S. Cyprianus, orat. in S. *Pentecost.*, docet ex isto spiritu quem trahimus « fieri respirationem, aspirationem, suspirationem, expirationem, inspirationem; » respiratio vitam, exspiratio mortem sonat, adspiratio effusum ad superiora halitum, inspiratio immisum ad interiora flatum, suspiratio vero interruptum dolore anhelitum significat. Quare, cum ait Salomon Dei gratiam pro spiraculo esse animam, insinuat hanc illi adinstar respirationis esse, quia ex ejus aera vivit animus, et ipsa deficiente quasi emoritur.

Cur gratia assimiletur luci spiritali, voceturque lux et lucerna, causas plures assignavi | *Joan.* cap. 1, 5. Gratia igitur est lux investigans omnia secreta ventris, vel, ut alii verunt, omnia cubitalia mentis, puta omnes mentis potentias, vires, secretus, easque illustrat, dirigit, purificat, accendit, praestatque omne id menti, quod lux praestat oculis et corpori.

Denique vis et energia laet in *Lucerna Domini*; tunc enim continet radicem et causam totius sen-

tentiae, quasi dicat: Causa et radix cur spiritus et mens hominis, praesertim gratia Dei illustrata, penetret secreta quaeque mentis, etiam aliena, est quod ipsa sit lucerna Domini, id est lucerna et lumen creatum accensum ex ipso lucis fonte, qui est in Deo: quia enim mens creata est lucis divinae et increatae participatio, hinc et ipsa cognitionem perspicentiamque divinam participat, ut, sicut Deus secreta cordium penetrat et perspicit, sic et ipsa quasi radius lucis divinae secreta cordium, non quidem clare perspicere, uti facit Deus, sed ex signis et conjecturis sagacitate mira solerter vestigare, conjicere et quasi per rimam conspiciere valeat. Hoc est quod ait Psaltes, *Psal.* IV, 7: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; » quia « lumen naturale rationis, ait Lyranus, est quaedam impressio divini luminis; » multo magis talis est lumen supernaturalae gratiae, revelationis et directionis Dei.

28. MISERICORDIA ET VERITAS CUSTODIUNT REGEM, ET HONORATUR CLEMENTIA THRONUS EJUS.—Hebraea: *Et futelet in misericordia thronum suum; Septuaginta: Misericordia et veritas custodia est regi; Aquila et Symmachus: Conservabunt regem, et circumdabunt in justitia thronum ejus; Lucifer Calaritanus, Apolog. pro S. Athanasio, legit: « Misericordia et veritas tutela est regi, et circumdabit justi sedem ejus. »* Hebraeorum *דְּבַר חֶסֶד* significat pietatem, misericordiam, clementiam.

Primo, S. Athanasius, *Apolog. ad Constantium Imperatorem*, veritatem proprie accipit; unde et haec Salomonis gnome urget Constantium, ut veritatem tum religionis et fidei, tum causae et innocentiae suae contra Arianorum calumnias indagat, colat et tueatur. Haec enim veritas, verique religionis cultus et propugnatio, maxime custodit reges et regna, uti de regibus praecis legitimus in historiis, et in modernis Hispaniae, Germaniae et Galliae oculis cernimus. Sed audi S. Athanasium, imo divinum in eo loquentem Spiritum: « Ita rem examina, quasi veritas tibi in consilio adsit, quae regum et imprimis Christianorum tutela est; cum ea vos regna administrare tutissimum est, dicente sacra Scriptura: Misericordia et veritas regi custodia est, et circumdabit justitia thronum ejus. Hanc enim cum Zorobabel ille sapienter ceteris anteferebat, victoriam retulit, et acclamationem est ab universo populo: Magna res est veritas, et praevalet omnibus, » etc. Et inferius, orans Deum ut Constantio placidam veritatem mentem indat: « Domine omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, tu per Verbum tuum imperium famulo tuo Constantio dedisti, tu illumina mentem illius, ut, cognitis calumniis, benevolenter accipiat meam excusationem, omnibusque clarum reddat, quam aures habet confuatas communitasque veritate, solumque sibi, uti dictum est, accepta esse labia justa: Ita enim solum regum fortunatum fieri per Salomonem pronuntiasti. »

Secundo, alii per veritatem accipiunt veraci-

m in loquendo, fidelitatem in promissis, constantiam in dictis et factis. Haec enim reges, contra omnes adversitatum hostiumque querelam, calumnias, insidias, molitiones tuelit. Quocirca, cap. xvii, 7, dixit Salomon: « Non decent stultum verba composita, nec principem labium mentiens, » uti plura haec de re dixi. Ita Vatablus: Oportet, inquit, regem esse clementem et veracem; potior tamen est clementia.

Tertio, optime ex phrasi Scripturae per veritatem accipias justitiam: haec enim componi solet et opponi misericordiae, quod illa debita sit, haec indebita et gratuita, atque utraque custodit regem. q. d. Reges multorum patent invidiae et insidias: quare satellites et stipatores quasi custodes corporis et vite sibi accersunt, qui eos valent et custodiant. At ego, rex sapientissimus, dico et edico non esse meliores, fideliores et potentiores satellites et custodes regis quam hosce duos, scilicet misericordiam et justitiam, ac praesertim misericordiam et clementiam: haec enim roborat thronum et regnum ejus.

Hi ergo duo sunt hyperaspiste, qui nocte dieque pro rege exoubant, eumque perpetim timentur custodiunt. Ratio a priori est prima, quod rex er misericordiam sibi devinciat animos subditum: per justitiam profligat fraudes, insidias et chnas inimicorum, quibus profligatis ceteros omnes per misericordiam sibi amicat. Dum ergo omnes habet amicos, non est quem vereatur et timeat. Rursum, rex probos per clementiam sibi devincit, improbos per justitiam prosterit: illos ergo habet amicos, hos prostratos et subactos, ut rocare nequeant. Accedit quod rex justus et misericors similes sibi constituit officiales, judices et magistratus, puta justos et misericordes, qui populum rite gubernantes, eum in officio et amore regis sui continent. Unde Lucifer legit: « Et circumdabit justitiam sedem ejus, » justum nimirum ministri et officiales: hi enim solent se regis sui moribus conformare, eosque moribus suis imitari et representare.

Secundo, quod misericordia et justitia sunt duae bases et columnae sustentantes quodlibet regnum, regnum et repubblicam; justitia enim cuique jus suum tribuit, itaque pacem conciliat: misericordia in omnes liberalis est, itaque omnium gratiam et benevolentiam emeretur, adeoque ipsos inimicos amicat. Soliditas autem regis regni maxime in civium et exterorum amore benevolentia consistit. Misericordia vero regis maxime cernitur in defensione miserorum, pauperum subventionem, oppressorum sublevationem, moderationem, clementiam et vindictae mitigationem aut condonationem, cum res et tempus poscit: justitia in justis legibus, seclerum castigatione, improborum vindicta. « Nam misericordia sine justitia, ait Lyranus, est pusillanimitas, et justitia sine misericordia est crudelitas, quae destruit regem et regnum; sed misericordia justitia

stimulata, et justitia misericordia temperata custodiunt regem et regnum. » Hinc de vero Salomone, id est Christi, regno perpetuo canit David, *Psal.* XLIV, vers. 7: « Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi; virga directionis virga regni tui. Dillexisti justitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus, quia oleo laetitiae pre consortibus suis. » Unde et Aristoteles, lib. V *Ethic.*: « Justitia, inquit, perfecta virtus est, et preclarissima virtutum, et neque est desperus illa, neque Lucifer admirabilis. » Clementia vero virtutum est suavissima, omnibusque gratissima, juxta illud cap. xvi, 43: « In hilaritate vultus regis, vita; et clementia ejus quasi imber serotinus. »

Tertio, quod misericordia et justitia regem maxime decent, ideoque maxime Deo charum efficiunt, ut ipse ejus sit custos et tutor: quocirca a Deo protectus rex, non est quod ulum metueat. Ideo enim Deo charus est, quia Deum imitatur: Deus enim ex se propendit in misericordiam, justitiam vero non ex se exerit, sed coactus impiorum sceleribus, qui et quasi invito vindictae flagellum extorquent. Idem facit rex misericors et justus, uti docet S. Thomas, lib. I *De Erectione principis*, cap. xvi, citans hanc Salomonis gnomen: « Multum, inquit, necessaria est principii misericordia; custodit enim eum, ne ignis zeli et iracundia illum destruat. Unde *Prov.* xx, dicitur: Misericordia et veritas custodiunt regem. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiae; deficiente vero hoc oleo, ignis zeli destruit principem: sicut ignis, si desit oleum materiale, destruit lampadem, Gregorius super *Ezechiel.*: Sancti zeli districtio de virtute misericordiae necesse est ut ardeat. » Et inferius: « Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli parere; modum enim tenere debemus: sed quia difficile temperamentum est, quid aequo plus futurum est, in partem humaniorem preponderet. » Quocirca in dubio an praestet uti misericordia an justitia, princeps in misericordiam potius propendat.

Errant ergo politici et Machiavellistae, quorum haec sunt principia quae principibus insillant: « Subditos preme, ne rebellet; eos tributis aggravava, ut eorum paupertate te dites et robores. Metu eos opprime: oderint ergo, dum metuant. Eis vires, opes et animos adime, ut servos tibi facias et manicipes. Arcibus urbes doma. » Haec et similia hic evertit Salomon. Arces enim et caetera jam dicta saepe sunt nidi tyrannorum, ut ille aiebat; rex autem solum nulla re melius firmat, quam amore et clementia: clementia enim omnium honorum est mater, uti ex S. Ambrosio ostendi cap. xi, 19. Vidit hoc Seneca Neronis preceptor, qui ad eundem scribens, lib. *De Clementia*: « Non est opus, inquit, latera montium abscondere multiplicibus muris, ac turribus sepire; saluum regem clementia in aperto praestabit, crudelitas hostes multiplicat. » Et Cicero, II *Offic.*: « Malus, inquit, diuturnitatis custos est metus, contraque benevo-

Astomachavelli.

lentia fidelis est, vel ad perpetuitatem. Etenim qui se metui volent, a quibus metuuntur, eosdem metuant necesse est. » Ita David, stabilitatem throni sibi suisque posteris a Deo poscens, ut illam impetraret: « Memento, inquit, Domine, David et omnis mansuetudinis ejus. » In q. v. verba S. Gregorius scribens docet Davidem, singularis mansuetudinis merito, obtinuisse ut Deus ejus regnum in posteris perpetuaret usque ad exitum Judæorum; imo ipse David id ipsum indicat II Reg. xxii, 36: « Mansuetudo tua, inquit (quam mihi communicasti), multiplicavit me. »

Exempla illustria, et gnomas regum et principum huic Salomonice persimiles accipe. Alexander magnus imperium suum stabilivit clementia, quæ tanta in eo fuit, ut Darius rex Persarum invidens precaretur a diis, ut aut superare possit clementia Alexandrum, aut, si is regno spoliaretur, solus Alexander in Persarum regno imperaret. Antigonus, rex Macedonum, amicis suadentibus ut, si Athenas caperet, validis illas præsidibus communit, ne quando deficerent, respondit se semper in ea fuisse sententia, ut crederet clementiam plus posse quam violentiam. » Idem cum initio regni durior fuisset, senex jam factus, clementer et placide regnum administravit. Verum, cum morum mutationem mirarentur subditi, respondit: « Prius opus erat regno, nunc gloria et benevolentia, qua regnum recuperatum servatur. » Ita Plutarchus in *Apophth. regum*. Pilius, unus e septem Græciæ sapientibus, filii sui interfecitorem ad se missum, ut de eo supplicium sumeret, causa cognita, dimisit, dicens « Ignoscantiam esse potiorum ponitiam; » vel, ut alii: « Melius est ignoscere quam punire. » Ita Laertius, lib. I. Cato monebat potentes ut parce uterentur sua potestate, qua semper uti possent, sentiens potentiam clementia et comitate fieri diuturnam, ferocia brevem. Julius Cæsar, rerum potitus, statuas Pompeii dejectas honorifice reposuit. Tum Cicero: « Cæsar, ait, dum Pompeii statuas reponit, suas tabili, » sentiens illum hoc non in Pompeii gratiam facere, sed ut sibi clementiæ nomine civis conciliaret, sicque suum regnum constabilliret. Ita Plutarchus in *Apophth.* Nero initio imperii adeo fuit clemens, ut rei cujusdam capite damnati sententiæ subscripserit, exclamarit: « Utinam litteras nescirem; » testis est Seneca, lib. II *De Clement.* Theodosius junior, rogatus cur neminem eorum a quibus lædabatur capite mulcicaret, respondit: « Utinam liceret mihi et mortuos ad vitam revocare! » Alfonso Aragonum rex, nimia lenitatis insinulatus, respondit: « Malo multos mea clementia et mansuetudine servare quam paucos mea severitate perdere. Hominis enim est clementia, belluarum feritas. Ego justitia bonis gratis sum, malis autem clementia. Nihil enim magis adversarius flebit quam placibilitatis et mansuetudinis non enim. » Ita Panormitanus, lib. II *De Gestis Alfonsi*. Vere Sallustius in *Bello*

Jugurth.: « Non exercitus, ait, neque thesauri, præsidia regni sunt, verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas: officio ac fide parantur. »

29. EXULTATIO JUVENUM, FORITUDO EORUM: ET DIGNITAS SENUM, CANITIES. — Pro exultatio hebraice התפארת *lipharet*, id est decor, pulchritudo, gloria, magnificentia, qua juvenes quasi hinc subdijunt et exsultant. Pro dignitas hebraice est הדר *hadar*, id est decor, pulchritudo, decus, splendor, excellentia; Septuaginta, *ornatus adolescentibus sapientia: gloria ætatem seniorum canities; Aquila, Symmachus et Theodotus, ornatus juvenibus fortitudo; Chaldaeus, decus juvenum est robur, et laus senum canities.* Anclor *Catena Græc.* Septuaginta sic explicat, q. d. *Sicut canities senem reddit venerabilem, ita sapientia juvenem; Syrus, honor senum canities; R. Salomon, ut juveni gloriosum est viribus excellere, ita senibus canities ornamento est.* Sic et R. Levi.

Per centiam, primo, aliqui per catachresin intelligunt sensum et sapientiam: hæc enim est cana, id est antiqua; ac vicissim can, id est senes, per experientiam multam sunt sapientes. Unde nonnulli senium a sensu dictum putant. Ita S. Isidorus, lib. II *De Offe. Eccles.* cap. vii: « Gloria, ait, senum canities, id est sapientia, de qua dicitur *Sapient.* iv, 8: Canities hominum est prudentia. » Sic et S. Hieronymus, lib. II *Comment. in Isaia* cap. iii, sub initium: « Gloria senum canities. Quæ est ista canities? haud dubium quia sapientia, de qua scriptum est: Canities hominum prudentia est. Cumque nongetos et eo amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius prius appellatus est presbyter, id est senex, nisi Abraham, qui multo paucioribus annis vixisse convincitur. Unde scribit et Joannes post pueros et juvenes etiam ad senes, dicens: Scripsi vobis, patres, quia cognovistis eum qui a principio est. Et Roboam filius Salomonis ideo perdidit regnum, quia noluit audire presbyteros. » Quæ S. Hieronymi verba translata sunt in Jus Canonicum, et habentur *dist. 84, can. fin.*

Secundo, alii proprie centiam accipiunt, q. d. Capilli cani decorant senes, ipsaque canities est decus et dignitas eorum, quæ facit eos honorabiles et venerabiles, præsertim quia canities et candor capitis indicat canitiam et candorem mentis. Unde S. Isidorus, lib. XI *Origin.*, cap. ii: « Canities, ait, vocata a candore quasi candidities. Unde est illud: Florida juvenum, lactea canities, q. d. Candida. Senectus autem multi senem bona offert: quia nos a potentissimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinibus frangit impetum, auget sapientiam, dat maturiora consilia. » Idem, lib. II *De Differentiis spiritali.* § 13: « Senectus, ait, a quinquagesimo anno incipit, et septuagesimo septimo terminatur. » Et S. Ambrosius, in *Ad Anysiam*, lib. III, epist. 21: « Vere, ait, senectus

illa venerabilis, quæ non canis solum, sed meritis abscit; ea enim est reverenda canities anime, in canis cogitationibus et operibus effulgens. » Et lib. I *De Cain*, cap. iii: « Senectus venerabilis est, non annis cana, sed moribus. » Et S. Chrysostomus, homil. 4 in *epist. ad Hebr.*, in morali: « Eleoniam, ait, canos honoramus, non quia colorem candidum nigro colore amplius honoramus; sed quia iudicium est vite in virtute protractæ, et videntes ex hoc conjicimus interiorem canitiam: si vero contraria senectuti gesserint, irrisibiles fiunt propter hoc potius. Nam et regem honoramus et ejus purpuram et diadema, quoniam ista signa sunt principatus; si vero viderimus illum cum purpura conspui, ab armigeris suis conculcari, preloari, in custodiam militi, dissipari, numquid reveremur tunc purpuram aut diadema? nonne ipsum schema plorabimus? Noli ergo propter canos velle honorari, quando ipse illos contumelia afficit; nam et ipsi ulcisci se debent, quoniam schema splendidum adeo et honorabile confundis. »

Tertio, per canitiam accipias ipsam senectutem: hæc enim significat hebreum שבה *seba*, q. d. Decus et dignitas senum est ipsa senectus, quæ tum in canis ac vultu gressuque gravi, tum in morum et sermonum gravitate et maturitate cernitur. Hæc ergo senectus est morum gravitas et sanctitas, quæ dignitas est quasi divina. Unde Junius, orator et philosophus, apud Stobæum, *serm.* 116: « Hoc maximum, ait, et pulcherrimum a diis donum hominibus esse datum reor, per quod divine naturæ quodam modo similes fiant. » Et infra: « Senectus divine meditationis imitationem quamdam in se exprimit. » Hinc Macrobius, lib. II *Satur.*: « Senectus, ait, nobis, si sapius, adoranda est; » quare subdit senum consilia et monita veluti oracula, et eorum responsa accipienda esse, eo quod secuta sint et certa instar oraculorum.

igitur senectus est dignitas quedam divina, ac senex inter juvenes est quasi deus quidam terrenis. Primo, quia senectus est imago antiquitatis et æternitatis Dei; unde Deus visus est Danieli, cap. vii, vers. 9, quasi « antiquus dierum, » capillos habens candidos, id est canos. Similiter visus est S. Joanni, *Apocal.* i, 14. Quocirca S. Ambrosius, lib. III, epist. 21 *ad Anysiam*: « Quæ, ait, est vere ætas senectutis nisi vita immaculata, quæ non diebus aut mensibus, sed sæculis propagatur, cujus sine fine est diuturnitas, sine debilitate longævitas? Quo enim diuturnior, eo fortior; et quo cælitus eam vitam vixerit, et fortius in virum perfectum exerescit. »

Secundo, quia sicut Deus est insensibilis carens omni appetitu, passione et perturbatione, puta ira, amore, tristitia, vindicta, etc. « Dii, ait ille, non comedunt fruges, non potant fervida vina: » sic et senex, frigescente corpore, vacat perturbationibus animi, iisque dominatur, quibus flagrat sanguinea et calida juvenus; quin et appetit

cibi et potus in senibus deficit, quare frigent in eis cum Cære et Baccho Mars et Venus. Hinc S. Chrysostomus, homil. 4 *ad Hebr.*, senem passionibus dominantem comparat æquatque regi: « Rex, ait, est senex, si voluerit, et eo qui purpuram habet regiarum, siquidem passionem animi vicerit, et velut armigeros subjeceit passiones. Si vero abstrahatur et dejiciatur a solio, et amoris pecuniarum, et ornandi corpus, et deliciarum, et ebrietatis, et iracundiæ, et venererum rerum servus effectus, et crines habeat oleo comptos, et totam ætatem suam per malam voluntatem ignominia afficiat, quali pona non sit dignus hujusmodi? »

Tertio, sicut Deus pollet sapientia, et eo suo modo senectus. Unde S. Hieronymus ait in senibus omnia deficere, excepta sapientia: hæc enim sola vigere. Et S. Ambrosius, lib. I *Hexam.* cap. viii: « Senectus ipsa, ait, in bonis moribus dulcior, in consiliis utilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior, infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est. Unde ait Apostolus: Cum infirmor, tunc potens sum, » II *Cor.* xii, 10. Huc facit illud Ovidii, VI *Metamorph.*: « Seris venit usus ab annis. » Et illud Comici: « Sapientia ætas condimentum est, vicissim sapientia ætati cibus est, » q. d. Sapientia ætate seculi conditur, quia ipsa velut gratia et ingrata est in juvene: redditur enim inasior et ambigra a senectute; vicissim sapientia senectutem instar cibi pascit et vegetat. Sapientia ergo ornat senectutem, et vicissim ornat ut illa.

Quarto, sicut Deus multam numerat hominum, animalium rerumque creaturarum progeniem: sic et senes multam cernunt filiorum et nepotum propaginem.

Quinto, sicut Deus futura prævidet et prædicat: sic et senes per longam experientiam futura prospiciunt et enuntiant; unde juvenibus sana dant consilia de his quæ in futurum per omnem vitam agenda vel non agenda sunt. « Testimonium enim divinitatis est veritas divinationis, » ait Tertullianus, *Apolog.* xx, juxta illud *Isaia* xli, 23: « Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos. »

Denique senes saturi et pleni dierum, vicinque morti nonis transitum cogitant ad beatam immortalitatem, ut Deo juncti ejus gloria et vita beata in omne ævum perfruatur. Unde S. Chrysostomus, hom. 37 in *Genes.*: « Tu autem (o Abraham), ait, abibus ad patres tuos, conversus in senectute bona. Non dixit: Moxieris, sed abibus, quasi peregrinatio eo et migratio a patria in patriam. » Mox docet senectutem bonam esse, non quæ indulget deliciis et ventri; sed « qui in vita virtutis, ait, ambulavit, hic vere conversus in senectute bona, vita defungitur, et laborum presentium invenit mercedem et retributiones. »

Quæres, quorsum et quo fine scopoque hæc nomen assignet Salomon?

Respondeo primo, physice, ut significet disparitatem ætatum senectutis et juventutis, ac cuilibet ætati suum decorem ac decus attribuat: nimirum juvenutis decus esse robur, senectutis ipsam senectam, ac proinde juvenes exultare sua vivacitate vivacique robore; senes vero in sua senili gravitate conquiscescere, et quasi confidere: quare juvenes non debere senibus insultare, nec hos vicissim juveniles juvenum gestus motusque asperrari, sed quemque sua sorte et ætate contentum vivere, mutuaque pacem colere, nec alterum ab altero opus et mores disparis ætatis requirere. Juvenes enim decet labor, senes quies, gravitas, maturitas.

Secundo, ethice, ut significet, licet juventuti æque ac senectuti sui sint defectus et vitia, utramque tamen suas habere dotes et dona, eaque talia per que utrique et sibi mutuo, et reipublice sint utiles et necessarij; reipublice enim necessaria est fortitudo juvenum, et sapientia ac reverentia se. um. Et quemadmodum juvenes egent consilio ac sapientia senum, ne quid temere agant viribus corporis quibus pollent, ita senibus vires non sufficiunt, sed juniorum opera coguntur uti, ut jam illis facile coeat amicitia, et harmoniam quandam in republica conservent. Ita Jansenius et Baynus. Quod ergo Plutarchus dixit de vino aqua miscendo, « deum furentem ab alio deo sobrio temperari, » idem dicas de juvenum fervore a senili maturitate temperando. Sicut enim juvenum ardor senum torporem exauit, ita vicissim hic illum moderatur, et ad mediocritatem reducit. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Cain et Abel*, cap. III: « Graves, ait, motus nostræ adolescentiæ fida senectutis statione placidantur. »

Tertio, tacite hic Salomon monet juvenes et senes sui officij, nimirum juvenes, ut suum robur exerceant, nec sinant illud torpore et otio marcescere, sed eo utantur ad senum et reipublice bonum; senes vero ut a labore juvenum conquescant, eumque sua maturitate et consilio moderentur et dirigant. Quam senum consilium et exemplum utile sit juventuti, præclare docet S. Ambrosius, lib. II *De Cain*, cap. III, sub finem.

Quarto, ut robur juvenibus sit stimulus ad arcu heroicæ virtutis et fortitudinis opera cæpendenda; senecta vero soletur senes memoria præteritorum laborum, virtutum et meritorum, cosque tacite suæ dignitatis et virtutis admoneat, ne quid ea indignum, juvenile et degener committant, sed juvenibus plenum meritorialis et morum compositionis dent exemplum. Unde S. Chrysostomus, hom. 4 *in epist. ad Hebr.*, in morali: « Absurdum est, ait, si senex in taberna sedeat, senex ad eircam festinet, senex ad theatrum ascendat, instar pueri currens cum plebe: vere confusio est et irrisio, ut canitie quidem oriatur extrinsecus, intrinsecus autem animam habeat puerilem; et si quidem vituperaverit illum juvenis, statim canos in medium profert: tuihos reverere

primus; si vero tu eis non exhibes reverentiam jam senex, quomodo juvenem tuos canos revereri desideras? Non revereris, inquis, hos canos, sed tu eos confundis. Deus te honoravit, candorem capilli deest, nullam prærogativam contulit; quid honorem illum prodis? In illum honorem quomodo reverere juvenis, cum te viderit se quoque amplius lascivire? Quæritur? Canities quippe tunc est venerabilis, quando ea gerit que canitiem decet; cum vero juvenititer conversatur, plus juvenibus ridicula erit: quomodo poteritis istorum juvenes admonere vos senes, dum iuebramini per incontinentiam vestram? non enim nunc accusans seniores hæc dico, sed juvenes Qui enim hæc agitis, etsi ad centesimum venitis annum, mihi juvenes videmini, et similes pueris. »

Exemplo sit Eleazarus, qui ab Antiocho jussus comedere porcina lege vetitum, ni atrociter excarnificari vellet, « respondit cito, dicens præmitti se velle in infernum. Non enim dicenti nostræ dignum est, inquit, fingere, ut multi adolescentium arbitantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum, et ipsi propter meam simulationem, et propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, et per hoc maculam atque execrationem meo senectuti conquiram. Nam etsi in præsentem tempore supplicis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus fugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo; adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro gravissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. His dictis confestim ad supplicium traheretur. » II *Machab.* vi, 23. Unde Eleazarum celebrans S. Ambrosius, lib. II *De Jacob*, cap. x: « Non sum ita senex, ait, ut mihi non juvenescat animi fortitudo. Nequaquam contingat mihi, ut fiam senex incontinentium juvenilis erroris, qui hucusque eram forma salutaris institui. Senectus portus debet esse, non vitæ superioris naufragium. »

Salomonem de more secutus Siracides, hæc est illi antistropha edidit gnomas: « Corona senum multa peritia, et gloria illorum timor Dei, » *Eccli.* xxv, 8. Ubi senes septuplici corona donavi. « Princeps populi in sapientia sermonis sui, in sensu vero seniorum verbum, » cap. ix, 24. « Que in juventute tua non co aggregasti, quomodo in senectute tua invenies? » cap. v, 5. « Quam speciosa veteranis sapientia! » *Ibid.* vers 7

Et Philosophi, quos citat Stobæus, *serm.* 116, ut Euripides in *Bellerophonte*: « O fili, manus quidem juveniles ad agendum robuste sunt, seniorum autem sententiæ præstant. » Idem in *Menaippe*: « Vetus hoc dictum est, opera quidem juniorum, consilia autem seniorum vim habere. » Alexis: « Senectus similis est vino veteri. Senectus justior est juvena. » Hippothon: « Canes se

nectuti flores sunt inter homines. » Pili enim cani similes sunt floribus candidis; quos autem fructus hi flores edant, docet Democritus dicens: « Robur et forma corporis bona sunt, senectus autem flos est temperantia et prudentia. » Antiphonius: « Leonum senecta melior est vigentibus. » Pythagoras et Plato: « Senectus non iam est juxta finem vitæ, quam juxta principium vite beateque vivendi. » Plutarchus: « Juvenes decet ut æmulentur seniores, juxta Simonidem:

Ut lactes patris oculus comitatur equi.

30. LIVOR VULNERIS ABSTERGET MALA; ET PLAGÆ IN SECRETIORIBUS VENTRIS, — id est hydropisis, ait R. Salomon; et non sola: plures enim sunt morbi et plagæ; que secreto ventris immittuntur, quales fuere immissæ Philistæis ob oblatam arcam Dei, I *Reg.* v, 6, ad quos hic alludit Salomon. *Pro absterget* hebraice est *תמרוק tamruq.* id est defricatio, abstersio, purificatio, emaculatio, est in malo, id est mali et malorum: *מרוק maruq.* enim significat tergere, defricare, polire. Unde Pagninus et Vatablus vertunt, *livor vulneris est medicina abstersiva mali, q. d.* « Livores vulneris terunt hominem malum, ejusque malitiam et vitia absterunt. » Aut: « Livores vulneris, id est qui sunt causa vulneris, sunt medicinae hominum malorum, quia hi verbis non corriguntur, sed flagellis et virga disciplinæ, imo plagis profundis, que penetrant usque ad imum ventrem. » fine et Cajetanus vertit, *percussiones capitis mundabant matum, et vulnera cubricula ventris.* Sicut enim catapota et pilule cubricula, id est omnes sinus stomachi et ventris pervadunt, ex hisque phlegmata et humores noxios absterunt, itaque hominem sanant: sic pariter plagæ et tribulationes intimos mentis sinus penetrant, ex eisque quiddidquid vitiosum est eradunt et absterunt, itaque eam sanant et sanctitati restitunt. *Livor* est percussio, qua quis verberatur, ut fiat lividus, *vulneris*, id est usque ad vulnera, quibus sanguis effluit, ait Aben-Ezra, qui hæc gnomen necit precedenti, *q. d.* Sicut robur ornat politique juvenem, canities senem, ita livores et plagæ ornant impium, tum quia pena decet, et quasi ornat culpam; tum quia eam eluit et abstergit, itaque impium purificat et expolit: « Plagæ, ait, sunt impii pigmenta, quibus expoliatur. » *Plagæ* proprie est ictus, verber, percussio; hæc enim grece vocatur *σπάρα*, Dorice *σπάρα* a *σπασσω*, id est percutio; hinc *Plagare* est percutere, ut *Zacharia* xiii, 6, ait Christus crucifixus: « His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me. » Et IV *Esdræ* xv, 51: « Plagata et castigata a mulieribus (1). »

(1) *Fibres vulneris*, id est plagatum vestigia tam alta ut in aperta desinat vulnera, sunt purgatio in malo, sunt id quo emendatur malus; et *plagæ penetratum corporis*, que in intima viscera penetrant. Verba hæc postrema partem subjecti constituent; prædictum vero, quod modo loco constitutum est, ad utrumque pertinet, tum

Sensus ergo planus est, *q. d.* Sicut oleum in munda defricatur cinere, et panis firmum dicitur lavio, aliisque maxime sale, solet et nitro: sic pariter vitia tum privata hominis, tum publicæ civitatis et reipublice defricant, detergent et emaculant verberibus, vulnera et plagas, præsertim que ventrem, id est intima hominis tangunt, feriunt et cruciant. Rursus, sicut apostema, sive nectus latens, curatur secundo et aperiendo illud, ut pus et sanies effluat: eo enim absterso cito purum unitur et solidatur (eo enim alludit): ita livor vulneris idem est quod plaga *σπασσω*, id est plaga vulnus aperiens; aut livor vulneris, id est pus et sanies livida e vulnere secto et aperto effluens: sic pariter verbera et plagæ, que Deus impiis immittit, eos vulnerant, et vulnerando aperiunt eorum oculos et mentem, ut sanies peccatorum per penitentiam effluat et tergatur; qua abstersa mens quasi polita suæ sanitati et puritati restituitur. Ita S. Gregorius cujus verba mox recitabo. Ita et R. Levi. Livore ergo et verberibus corriguntur mali, vel certe mala ipsorum, ut mali a vitis abstineant, si non virtutis amore, certe formidine penæ ab his se coercant. Ita dolor est medicina doloris in morbis uti corporis, sic et animi. Unde Rabini nonnulli sic vertunt, *livorem vulneris medicina est cum malo*, id est cum dolore, et *plagæ etiam intimo sanantur cum dolore*, id est, sicut plagæ in summa cute et in anima sanantur cum dolore, sic et malus cum dolore sanatur. Hic genuinus est sensus.

Verum, quia alii alios addunt non inutiles, eos hic attexam, et quemque suo auctori ad fidem et pondus majus, de more assignabo. *Primo* ergo Chaldaeus vertit, *pavores et plagæ occurrunt malo, et punctura acus in interioribus ventris ejus, q. d.* Tribus supplicis multentur impii: primo, pavorebus anxie conscientia, ac subinde spectis horrendis, que vel imaginatio ex pavore, vel Deus ex justo judicio eis obijcit, ut obijcit *Egyptiis* in plaga tenebrarum, *Sapient.* cap. xvi, 6 et seq.; et Theodorico regi Ariano, qui comedens piscem visus est sibi videre S. Joannem Pontificem et Symmachum consulem, quos injuste occiderat, sibi militantes, eoque spectro ex pavore morbum et mortem incurrit; secundo, plagæ omnis generis; tertio, puncture intimæ et instar acus acutissima, que penetralia ventris et mentis transpungunt.

Secundo, Septuaginta vertunt, *livores et contributiones, seu vulnera occurrunt malis; plagæ autem in secretioribus ventris; Syrus, contritio et cruciatus occurrunt malo.* Quod aliqui per gradationem triplicis penæ, sive modo ferendi exponunt. Nam gladio, v. g. qui primo ferire potest plano, que levis est percussio sine vulnere; secundo, acie gla-

quod processit, tum quod sequitur. Significatur, depravatos homines nonnisi severioribus castigationibus corrigi posse.

di vulnerando, secundo, mutilando; *tertio*, cuspidi gladii transfundendo. Simili modo Deus, inquit Salazar, gladium irae suae contra impios vibrat, primum quidem ex plano, deinde casum, tandem punctum eos ferit: livorem primum, deinde vulnus, ac demum plagam profundam et interna viscera penetrantem infligens. Quos enim *avor* non coeret, vulnere petit; illis autem quos vulnus non cohibet, gladium profundissime in viscera immergit. Itaque Salomon gradus recenset, per quos ira Dei contra sceleratos exardescit. Hoc est quod dixit Salomon, capite precedenti, versu ultimo: « Parata sunt derisoribus iudicia, et mallei percussiones stultorum corporibus. »

Tertio, R. Salomon, et ex eo Lyranus sic vertunt, *livor vulneris evacuatio in malo, et percussura in ventre*; sicque exponunt: « Evacuatio, scilicet substantiae, vel divitarum in malo, id est in malis operibus, sicut contingit prodigiis et insipientibus, est, supple *livor vulneris*, causidice, quia talibus solent inferri livores, vulnera et percussurae in ventre, id est plaga mortales usque ad membra vitalia in ventre latentia perlingentes, » sicut gulosi et ebriosi nimia erapula inducit hydrophisin, colicam, calculum aliosque morbos intima cruciantes.

Quarto, Baynus explicat, *g. d.* Quod in vulneribus corporis videmus fieri, idem sentimus in plagis mentis. Collectio purulentia in vulneribus facit ad sanitatem et purgationem mali, et plaga quae fit in penetrabilibus ventris, hoc est, animae morbi eodem modo curantur per livores et saniem in unum locum collectam: dum ad memoriam peccata revocantur, dum perpendimus quam ingens malum sit Deum offendere, dum de gravitate et facilitate peccandi cogitamus, et ex animo dolentes purulentiam plagarum animae per penitentiam ad unum veluti locum revocare videmur, et purgare.

Quinto, alii per hypallagen: *Livor vulneris*, inquit, est vulnus livoris, puta vulnus stillans lividum pus et saniem, *g. d.* In apostemate et ulcere livor purulentus latens non aliter sanari potest, nisi profunde vulneretur, et collectam saniem expellat: sic etiam peccatis quae pudor tegit et occulit, mederi fas non est, nisi profundo dolore et penitentia animus transfigatur, ut abrupto pudore per confessionem colluvies et sanies peccatorum effluat, quo facto abstersa conscientia, denuo ejus plaga ita coalescent, ut nullum eorum supersit vestigium. Hæc enim est penitentiae vis et energia, quae sic animarum vulnera curat et abolet, ut neque cicatrix, neque verruca apparitura sit, ait S. Chrysostomus. Ita profundus dolor pudorem S. Magdalene abstersit in publico convivio.

Sexto, alii apposite censent hic doceri modum curandi morbos et vitia animi ex modo quod medici curant plagas et ulcera corporis. Unde

sic nomen exponit: *Sicut livor vulneris abstergit mala corporis, et (id est sic) plaga interioribus ventris, supple, eadem abstergit, g. d.* Sicut medicus curat apostema et plagam, eam vulnerando et aperiendo, ut sanies latens effluat: sic enim cum ea omne malum abstergit; sic pariter latentia et profunda animae vitia non curantur, nisi vulnerando eam per pudorem, angorem, merorem: sic enim aperto vulnere latentis vitii sanies effluet, et vitium abstergetur. Ita S. Monica in juventute prior ad vini gustum, cum ab ancilla iracunda *meribubula* vocaretur, hoc probro et pudore velut vulnere medullitus icta, omnem vini cupidinem ex animo erasit. Hoc stimulo, ait S. Augustinus, lib. IX *Confess.* cap. VIII, « percussa respexit fœditatem suam, confestimque damnavit atque exiit: sicut amici adulantes pervertunt, sic inimici litigantes plerumque corrigunt. » Simili modo, dum salius et amarior aliqui de vitiiis corripuntur, pudore et dolore animam penetrante, et quasi secante, ipsi illi eodem ab se abscedunt, uti quotidiana docet experientia. Plaga ergo in interioribus ventris sunt facta et dicta vel dietaria, quae intimam audientis animam dolore transfigunt, itaque compungunt et curant. Hic sensus valde appositus, reconditus et illustris est.

Mystice S. Gregorius, III *Pastor*, admon. 13, et ex eo Bedæ hic: « Admonendi, ait, sunt æri, ut considerent quanti sit numerus molestia corporalis, quæ et admissa peccata diluit, et ea quæ admitti poterant percipit; quæ sumpta ab exterioribus plagis, concussa menti penitentia vulnera infligit. Unde scriptum est: *Livor vulneris abstergit mala, et plaga in secretioribus ventris*. Mala enim livor vulneris abstergit, quia flagellorum dolor vel cogitatus, vel perpetratus nequitias diluit. » Et post nonnulla: « *Livor ergo vulneris abstergit mala, et plaga in secretioribus ventris*; quia cum exterius percuntur, ad peccatorum nostrorum memoriam facili afflictique revocamur, atque ante oculos nostros omnia quæ a nobis sunt male gesta reducimur, et per hoc quod foris patimur, magis intus, quod fecimus, dolemus. Unde fit ut inter aperta vulnera corporis amplius nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitias pravi operis occultum vulnus doloris. » Idem, XIII *Moral.* cap. XII: « *Menti consideranti, ait, et sese per penitentiam laceranti, quasi quedam plaga percussio sunt lamenta compunctionis.* » Et mox citato hoc loco: « *Per livorem quippe vulneris disciplinam insinuat corpore percussio. Plaga verò in secretioribus ventris, sunt interna mentis vulnera, quæ per compunctionem fiunt: sicut enim venter cibus repletus extenditur, ita mens pravis cogitationibus dilatata subleatur. Abstergunt igitur mala, et livor vulneris, et plaga in secretioribus ventris: quia et disciplina exterior culpas diluit, et extensam mentem compunctio penitentiae ul-*

none transfigit. Sed hoc inter se utraque hæc cruciant, ista reficiunt dum affligunt. Per illas differunt, quod plaga percussio dolent, lamenta compunctionum sapiunt. Ille affligentis

cruciant, ista reficiunt dum affligunt. Per illas in afflictione moror est, per hæc in merore lætitia. »

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cor regis in manu Dei, cui misericordia et iudicium placent pro victimis; rapinae raptores levorant; angulus præstat muliere rixosa; repellens pauperem repellitur; epula depauperant; pro justo dabitur impius; custodians os custodit animam; desideria occidunt pigrum; non est sapientia contra Dominum, cuius est dare salutem et victoriam.

1. Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud. 2. Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus. 3. Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino, quam victimæ. 4. Exaltatio oculorum est dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum. 5. Cogitationes robusti semper in abundantia, omnis autem piger semper in egestate est. 6. Qui congregat thesaurus lingua mendacii, vanus et excors est, et impingetur ad laqueos mortis. 7. Rapina impiorum detrahet eos, quia noluerunt facere iudicium. 8. Perversa via viri aliena est: qui autem mundus est, rectum opus ejus. 9. Melius est sedere in angulo domat, quam cum muliere litigiosa, et in domo communi. 10. Anima impii desiderat malum, non miserebitur proximo suo. 11. Muletato persilente sapientior erit parvulus; et si sectetur sapientem, sumet scientiam. 12. Execogitat justus de domo impii, ut detrahat impios a malo. 13. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur. 14. Munus absconditum extinguit iras, et donum in sinu indignationem maximam. 15. Gaudium iusto est facere iudicium, et pavor operantibus iniquitatem. 16. Vir, qui erraverit a via doctrinae, in cœtu gigantum commorabitur. 17. Qui diligit epulas, in egestate erit: qui amat vinum et pingua, non ditabitur. 18. Pro justo datur impius, et per rectis iniquus. 19. Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa et iracunda. 20. Thesaurus desiderabilis, et oleum in habitaculo justi: et imprudens homo dissipabit illud. 21. Qui sequitur iustitiam et misericordiam, inveniet vitam, iustitiam et gloriam. 22. Civitatem fortium ascendit sapiens, et destruxit robur fiducia ejus. 23. Qui custodit os suum et linguam suam, custodit ab angustiis animam suam. 24. Superbus et arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam. 25. Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quidquam manus ejus operari; 26. tota die concupiscit et desiderat: qui autem justus est tribuet, et non cessabit. 27. Hostiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex scelere. 28. Testis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam. 29. Vir impius proacriter obfirmat vultum suum: qui autem rectus est, corrigit viam suam. 30. Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. 31. Equus paratur ad diem belli; Dominus autem salutem tribuit.

1. SICUT DIVISIONES AQUARUM, ITA COR REGIS IN MANU DOMINI: QUOCUMQUE VOLUERIT, INCLINABIT ILLUD. — *Primo*, Lyranus, Hugo, Dionysius et alii, per divisiones aquarum accipiunt primigeniam illam separationem aquarum, qua Deus initio mundi divisit aquas superas ab inferis, interponens medium firmamentum. *Genes 1. 8, 9. d.*

Sicut Deus primitis divisit aquas superas ab inferis, sic dividit cor regis, immo illud elevando, ut magna et sublimia cogitet et moliat; nunc illud deprimendo, ut exilia et humilia cogitet et tractet: imo ipsum regem nunc erigit, ut sit potens; nunc deprimit, ut sit abjectus et plebeus, uti depressit superbum Nabuchodonosorem.